

Hoogleraren tussen wetenschap en praktijk

Veel leerstoelen worden betaald door externe partijen. Ook verenigingen financieren nog wel eens zo'n 'bijzondere' leerstoel. Drie verenigingen lichten hun beweegredenen toe om een bijzondere leerstoel (deels) te financieren. Ook leggen ze uit hoe ze omgaan met de academische onafhankelijkheid van een leerstoel.

door: Gabor Mooij

Een leerstoel is de plaats die een hoogleraar op een universiteit bekleedt. Een aanzienlijk deel van de leerstoelen bestaat uit zogeheten bijzondere leerstoelen. Dit zijn tijdelijke leerstoelen die meestal (deels) door externe partijen worden betaald. De hoogleraar die een bijzondere leerstoel bekleedt, wordt bijzonder hoogleraar genoemd. Vaak combineren deze bijzondere hoogleraren hun functie met werk buiten de universiteit. Soms zijn de bijzondere leerstoelen ook door de universiteit ingesteld, bijvoorbeeld om bijzonder talentvolle jonge wetenschappers op die manier voor de universiteit te behouden. Als blijkt dat de leerstoel voorziet in een structurele behoefte, is het aan de universiteit om er een gewone leerstoel van te maken.

Een deel van de extern gefinancierde leerstoelen wordt (gedeeltelijk) door verenigingen betaald. Het gaat daarbij zowel om brancheverenigingen en beroepsverenigingen als bijvoorbeeld wetenschappelijke verenigingen en de sportkoepel NOC*NSF.

Een voorbeeld van een bijzondere leerstoel van een wetenschappelijke vereniging is de leerstoel van de Nederlandse Vereniging voor Gerontologie (NVG). De NVG stimuleert onderzoek naar lichamelijke, geestelijke en sociale aspecten van veroudering. "We hebben sinds eind 2002 een bijzondere leerstoel sociale gerontologie aan de Universiteit van Maastricht. Deze leerstoel is een succes, want binnenkort maakt de universiteit hiervan een gewone leerstoel. De bijzondere leerstoel brengt weinig kosten met zich mee. We betaalden de opstartkosten van 3000 euro. Daarnaast betalen we de hoogleraar jaarlijks 500 euro onkostenvergoeding. De salariskosten komen dus niet voor onze rekening", vertelt Dorly Deeg, voorzitter van de NVG en bijzonder hoogleraar aan de Vrije Universiteit (VU). Ze bezet vanaf 2001 de bijzondere leerstoel epidemiologie van de veroudering van de Bavo Stichting Heemstede. "Ik had al een aanstelling aan de VU en kwam dus uit de wetenschap voort. De functie als bijzonder hoogleraar neemt mijn volledige werkweek in beslag, waarbij ik voor anderhalve dag per week salaris krijg van de Bavo Stichting Heemstede. Mijn onkosten worden niet door de stichting vergoed."

De Nederlandse Vereniging voor Inkoopmanagement (NEVI), een beroepsvereniging voor inkoopprofessionals, betaalt mee aan zeven leerstoelen. "Wij financieren een bijzondere leerstoel voor de helft. De universiteit betaalt de andere helft. De bijzondere leerstoelen hebben een duur van vier jaar. We verlengen de periode van de leerstoelen bij tevredenheid van de betrokken partijen steeds met vier jaar", licht Jan Willem van der Meer, directeur NEVI Netwerk, toe.

De Nederlandse Zuivel Organisatie (NZO), de brancheorganisatie van de Nederlandse zuivelindustrie, heeft drie bijzondere leerstoelen aan de universiteit van Wageningen en een bijzondere leerstoel aan de universiteit van Nijmegen, meldt woordvoerder René van Buitenen. Deze leerstoelen worden volledig door de NZO gefinancierd.

Bijdrage

De NVG ziet de bijzondere leerstoel als een van de activiteiten om wetenschappelijk onderzoek te stimuleren. "Wij zijn een wetenschappelijke vereniging en geen belangenbehartiger", benadrukt Deeg. "Naast de bijzondere leerstoel zetten wij congressen in, hebben we een fonds om activiteiten van beginnende onderzoekers te bekostigen en kennen we prijzen toe aan proefschriften en scripties." Een belangrijke rol van de bijzondere leerstoel is volgens haar verder dat het onderzoeksgebied van de NVG er zichtbaarder door wordt. "In de naam van onze leerstoel komen daarom altijd de woorden gerontologie of ouderen voor. Ook levert de oratie bij een nieuwe leerstoel wat publiciteit op. Dat is goed voor de profilering van het vakgebied."

Deeg vindt dat een bijzondere leerstoel een zinvolle bijdrage moet leveren aan het vakgebied. "De leerstoel Sociale gerontologie in Maastricht heeft een duidelijk aanvullende waarde. De hoogleraar houdt zich bezig met unieke onderwerpen zoals het omgaan door ouderen met ziekte en met bijvoorbeeld valangst bij ouderen."

De doelstelling van NEVI bij het instellen van de bijzondere leerstoelen in 1992 was een verdieping van het vakgebied. Van der Meer: "Het vakgebied van de inkoop kende geen wetenschappelijk onderbouwing. De leerstoelen moesten hiervoor zorgen. Het was onze bedoeling om met de onderzoeksresultaten en de vertaling ervan naar de leden toe ons vakgebied naar een hoger plan te tillen. Hierin zijn we sinds 1992 behoorlijk geslaagd. De bijzondere leerstoelen hebben bijgedragen aan een professionalisering van onze leden en hebben ervoor gezorgd dat het inkoopproces beter geregeld is. Verder is een bijzondere leerstoel goed voor de aansluiting tussen universiteit en beroepsveld. Universiteiten blijven door de leerstoelen ook op de hoogte van de ontwikkelingen in het veld."

De hoogleraren hebben een actieve rol in het netwerk van NEVI. "We hebben de hoogleraren nodig voor de thema's die we bij onze bijeenkomsten en congressen behandelen. Daarnaast trekken ze door hun uitstraling nieuwe professionals aan. Verder denken de hoogleraren met ons mee en werken ze kennis voor ons uit."

Voor de NZO is het vergaren van kennis de reden om bijzondere leerstoelen te financieren. Van Buitenen: "Het gaat om kennis die nodig is om op een duurzame wijze gezonde en innovatieve voedingsproducten te ontwikkelen. De leerstoelen maken het mogelijk om in de fase voordat er sprake is van veel concurrentiedruk kennis te verkrijgen en die in te zetten voor de versterking van de zuivelketen."

Onafhankelijk

In april 2008 schonk de Volkskrant in meerdere artikelen aandacht aan de onafhankelijkheid van bijzondere leerstoelen. Het artikel zette onder andere vraagtekens bij de onafhankelijkheid van de leerstoelen van NEVI en de NZO.

Van der Meer: "Wij bepalen niet wat de hoogleraren doen. Als we onze hoogleraren zouden beïnvloeden, zouden we ingaan tegen onze eigen doelstellingen. Het zou het aanzien van het vakgebied niet bepaald verhogen en het zou niet goed zijn voor de wetenschappelijk onderbouwing van het vakgebied. Daarnaast hebben wij als beroepsvereniging geen belang bij beïnvloeding van het publiek via wetenschap. De enige eisen die wij stellen aan een bijzondere hoogleraar zijn dat hij een lezing in het netwerk houdt en dat hij overlegt met andere hoogleraren in het netwerk."

Volgens Van der Meer vormt het feit dat de universiteiten de leerstoelen van NEVI meefinancieren een garantie voor de onafhankelijkheid van de hoogleraren. "Daarnaast zien de commissies van toezicht die de meeste universiteiten hebben toe op de kwaliteit en onafhankelijkheid van onderzoek door een bijzondere hoogleraren. We willen graag dat iedere universiteit zo'n raad heeft. Als de termijn van een bijzondere leerstoel afloopt dan stellen we nu ook als eis dat er een toezichtscommissie komt."

Van Buitenen benadrukt dat er een balans moet zijn tussen de verantwoordelijkheden van het bedrijfsleven en de wetenschapsinstelling. Verder wijst ook hij op de rol van toezichtscommissie's bij het waarborgen van de onafhankelijkheid van bijzondere leerstoelen.

Voor de NZO is publicatie de manier om de leerstoelen onafhankelijk en transparant te houden. "Het is ons beleid om opzet, onderzoeksmethodiek en resultaat van de onderzoeken die met middelen van de NZO worden gefinancierd, te publiceren", aldus Van Buitenen.

"Ik zie geen beïnvloeding van het publiek bij de bijzondere leerstoelen waar ik zicht op heb", merkt Deeg op. De leerstoel van de NVG in Maastricht heeft een toezichtscommissie. Deeg: "Ik ben daar als voorzitter van de NVG lid van. Daarnaast zitten er onafhankelijke hoogleraren in de commissie. De commissie ziet toe op de leerstoel en geeft adviezen over de invulling ervan. Dit zorgt voor een kwaliteitswaarborg. Verder zorgen we dat de bijzondere leerstoel onafhankelijk blijft door het beleid van de universiteit te volgen. Een andere manier waarop we voldoende onafhankelijke wetenschap nastreven, is door het onderzoek zichtbaar te maken. Eén keer per jaar is er een verslag van de activiteiten. Daarnaast maken we de onderzoeksresultaten bekend op studiedagen en congressen."

Extern

Bij de hoogleraren van NEVI gaat het om een gemengde groep, die zowel bestaat uit hoogleraren die afkomstig zijn uit de wetenschappelijke wereld als uit hoogleraren die eerst in de inkooppraktijk of inkoopconsultancy hebben gewerkt of daar nog steeds werken.

Van der Meer: "Ook de hoogleraren die van buitenaf komen, zijn overigens gepromoveerd. Die promotie deden ze vaak naast hun werk. Het meest ideaal is de situatie dat mensen eerst promoveren, dan in de praktijk ervaring opdoen en daarna weer terugkeren naar de universiteit."

Van der Meer benadrukt de meerwaarde van de uitstraling van de hoogleraar. "Als een hoogleraar iets roept over het vakgebied dan heeft dat een effect dat je als beroepsvereniging niet kunt bereiken. Van een hoogleraar wordt meer aangenomen. Daarbij neemt hij overigens een onafhankelijke positie in."

Onze bijzondere hoogleraren verkondigen een eigen opvatting die niet noodzakelijk het standpunt van NEVI hoeft te zijn en ze geven ook intern kritische raad."

Volgens Van Buitenen zijn goede bijzondere hoogleraren mensen die hun strepen hebben verdiend in het wetenschappelijk onderzoek, maar die ook oog hebben voor de maatschappelijke belangen en voor de vraagstukken van het bedrijfsleven. "Hierdoor is de toegevoegde waarde van het onderzoek gewaarborgd."

Deeg vindt dat een goede bijzonder hoogleraar een gedegen onderzoeker met uitstraling is. "Het moet om iemand gaan die het vakgebied kan neerzetten."